

تحلیل سرمایه اجتماعی بر پایه متغیرهای جمعیت شناختی در استان هرمزگان

محمد آشینه^{۱*}

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۱۰/۰۶

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۸/۱۶

DOI: 10.30495/JISDS.2023.76163.11984

چکیده

مفهوم سرمایه اجتماعی دارای پتانسیل لازم برای جهت دادن رفتار بر پایه شبکه، هنجار، ارزش و اعتماد اجتماعی در ساختار است. سرمایه اجتماعی عنصری مطلوب برای انجام کارهای درون گروهی به شمار می‌رود و وجود آن جهت همبستگی اجتماعی و رسیدن به اهداف جامعه لازم می‌باشد؛ هرچه میزان سرمایه اجتماعی بالاتر باشد، دستیابی جوامع به اهداف با هزینه کمتری صورت می‌پذیرد. هدف از انجام پژوهش حاضر توصیف میزان سرمایه اجتماعی بر حسب متغیرهای جمعیت شناختی می‌باشد. جامعه آماری این مقاله شامل ۱۳ شهرستان استان هرمزگان می‌باشند که داده‌ها از مرکز آمایش سرزمین و به صورت تمام شماری گردآوری شده است. نتایج نشان داد که سرمایه اجتماعی شهروندان ساکن در استان هرمزگان در حد متوسطی قرار دارد سراسر کشور می‌باشند. همچنین روش پژوهش پیمایشی از نوع توصیفی - تحلیلی می‌باشد که سرمایه اجتماعی در بین مردان با میانگین ۲,۷۴، افراد بالای ۵۵ سال ۲,۷۹، شیعه مذهب ۲,۷۴، افراد با سطح تحصیلات ابتدایی ۲,۹۲، بازنشسته‌ها ۲,۷۸ بیش از سایرین می‌باشد. که این آمارها به طور تقریبی نزدیک به میزان سرمایه اجتماعی در سراسر کشور می‌باشد. نشان می‌دهد که مردان اغلب به دلیل ارتباط با محیط بیرون و به تبع فعالیت‌های اجتماعی بیشتر و قرار گرفتن در موقعیت‌های اجتماعی و شغلی بهتر نسبت به زنان، همواره با طیف وسیع‌تری از افراد در ارتباط قرار می‌گیرند و فرصت برقراری ارتباط و گسترش پیوندهای اجتماعی، برای مردان به مراتب بیشتر است.

واژگان کلیدی: سرمایه اجتماعی، متغیرهای جمعیت شناختی، هرمزگان.

^۱ پژوهشگر و عضو هیات علمی، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران غرب دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
(E mail: m.ashineh48@yahoo.com)

مقدمه

بشر در اعصار تاریخ و از زمانی که زندگی جمعی را برای ادامه حیات خود برگزید، به صورت تلویحی و ناخودآگاه از سرمایه اجتماعی در پیشبرد اهدافش بهره برده است. سرمایه اجتماعی یکی از سرمایه‌های مهم هر جامعه‌ای است که از مؤلفه‌های اساسی و مؤثر در توسعه و ثبات آن کشور محسوب می‌شود؛ سرمایه‌ای که زیر بنای توسعه فرهنگی، اقتصادی و سیاسی یک کشور است. اهمیت این سرمایه، به میزانی است از آن به عنوان ثروت نامرئی یک کشور یاد می‌کنند و از رهگذر این سرمایه حیاتی است که انسجام، اعتماد متقابل و حسن اطمینان و همبستگی در جامعه فراهم می‌شود و هرگونه کاهش در آن، منجر به کاهش مشارکت‌های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی شهروندان می‌شود و همچنین رشد آسیب‌ها و جرایم اجتماعی، بی‌اعتمادی، یأس و ناامیدی و احساس محرومیت نسبی و بسیاری از ناهنجاری‌ها نتیجه تقلیل سرمایه اجتماعی است (مهرگان و دلیری، ۱۳۹۴: ۱۱۸). در سال‌های اخیر با توجه به اینکه مراکز علمی-پژوهشی، تحقیقات بسیاری در حیطه تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه اقتصادی انجام شده است؛ در ایران نیز علاوه بر پژوهش‌های گسترده در این باره، طبق ماده ۹۸ قانون چهارم توسعه، به منظور ارتقای سرمایه اجتماعی، ارتقای رضایتمندی عمومی دولت مکلف شده است ضمن سنجش سرمایه اجتماعی و ارائه گزارش‌های سالیانه، سازوکارهایی را در راستای بهبود و افزایش سرمایه اجتماعی به اجرا درآورد (کاظمی و ملک‌ان، ۱۳۹۵: ۵).

نکته حائز اهمیت در تحقیقات سرمایه اجتماعی این است که این مفهوم به شدت به عواملی همچون سیاست‌گذاری‌های اقتصادی، نوع حکومت، شرایط فرهنگی و... وابستگی دارد؛ بدین گونه که این شرایط می‌تواند کارکرد سرمایه اجتماعی را تحت‌الشعاع قرار دهد و گاه نتیجه معکوس و منفی به دنبال داشته باشد. طرفداران نظریه سرمایه اجتماعی معتقدند که سرمایه - اجتماعی برای سلامت اقتصادی جوامع حیاتی است (بوزداگ، ۲۰۱۵: ۹).

سرمایه اجتماعی در نظام اجتماعی کنونی به عنوان یکی از شاخصه‌های بنیادین رشد و توسعه هر جامعه مطرح می‌شود. این مفهوم حوزه‌های متفاوتی از جمله توسعه اجتماعی کلان شهرها و بهبود مدیریت و ارتقای رفاه اجتماعی را دربر می‌گیرد. یکی از شروط لازم برای توسعه اجتماعی، گسترش انسجام اجتماعی، بسط مشارکت اجتماعی اعتماد متقابل بین فرد، جامعه و دولت است (عزمی، ۱۳۹۲: ۱۳۲). سرمایه اجتماعی معمولاً با دو مفهوم "شبکه اجتماعی" و "شعاع اعتماد" همراه است. شبکه اجتماعی عبارت است از گروهی که براساس اعتماد متقابل به یکدیگر از اطلاعات، هنجارها و ارزش‌های یکسانی در تبادلات خود استفاده می‌کنند؛

شعاع اعتماد نیز به معنای گستردگی دایره همکاری و اعتماد متقابل بین اعضای گروه می‌باشد. هرچه شبکه اجتماعی و شعاع اعتماد گروه و جامعه بیشتر باشد، میزان اثرگذاری بر توسعه اجتماعی نیست بیشتر خواهد بود (صادق پور، ۱۳۹۲، ۷). پژوهش‌های گذشته نشان داد که جوامع پیشرفته و توسعه یافته از سطوح بالای سرمایه اجتماعی همچون مشارکت، اعتماد، همبستگی و ثبات برخوردارند اما سرمایه اجتماعی و رابطه آن با توسعه در ایران به طور کامل شناخته نشده است.

بیان مساله

سرمایه اجتماعی مفهومی فرا رشته‌ای است که طی ۱۵ سال اخیر مورد توجه بسیاری از شاخه‌های علوم انسانی قرار گرفته است. سرمایه اجتماعی ارتباط مستقیمی با متغیرهای جمعیتی در جامعه دارد زیرا امید به زندگی در بین افراد امروزی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است که باعث سلامت اجتماعی و روانی، افزایش سن مرگ و میر و تلاش برای رسیدن به اهداف و آرزوهای افراد شده که باعث تحرک و رشد و پویایی هر جامعه‌ای می‌شود. به طور کلی سه عامل سرمایه اجتماعی عوامل اقتصادی، عوامل بهداشتی و عوامل اجتماعی تأثیر بسزایی در افزایش جمعیت در یک جامعه دارند.

سرمایه اجتماعی توانسته در مدت زمان کوتاهی جایگاه مناسبی را در مباحث اقتصادی بیابد و سهم به سزایی در تبیین مسائل رشد و توسعه کسب کند. سرمایه اجتماعی هم بر روند توسعه اثرگذار است و هم از آن اثر می‌پذیرد؛ به همین دلیل با رشد اقتصادی کشور، سرمایه اجتماعی در برنامه ریزی‌های رشد اقتصادی خطا خواهد بود (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۰).

سرمایه اجتماعی را به عنوان زیربنای توسعه هر جامعه در نظر می‌گیرند. اهمیت سرمایه اجتماعی در توسعه اقتصادی و اجتماعی در یک جامعه، تا حدی است که می‌توان آن را در شکوفایی اقتصاد تمام جوامع توسعه یافته به طور آشکاری مشاهده کرد. وجود درجه بالایی از سرمایه اجتماعی بین گروهی با این که شرط لازم برای توسعه اقتصادی و رفاه اجتماعی این وجود درجه بالایی از سرمایه اجتماعی (شبکه‌های پیوند گروه‌ها در جامعه) نمی‌تواند موجبات توسعه اقتصادی و رفاه اقتصادی اجتماعی را فراهم آورد، بلکه حتی تبعات منفی در جامعه ایجاد می‌کند. از سوی دیگر اگر دولت کارآمد باشد اما سرمایه اجتماعی در حد پایینی باشد، باز رفاه اجتماعی با مانع برخورد کرده و تبعات منفی دیگری در بستر جامعه ایجاد می‌کند. بنابراین به منظور توسعه اجتماعی، هم درجه بالایی از سرمایه اجتماعی بین گروهی (شبکه‌های قوی پیوند اجتماعی گروه‌ها) ضروری است و هم وجود دولت کارآمد که با جامعه مدنی (شبکه گروه‌های اجتماعی) در تعامل مثبت باشد ضروری خواهد بود (ولکاک و نارایان، ۱۳۸۴: ۵۳۸).

در غیاب سرمایه اجتماعی، سایر سرمایه ما اثر بخشی خود را از دست می‌دهند، بدون سرمایه اجتماعی، پیمودن راه‌های سرمایه توسعه تکامل فرهنگی و اقتصادی، ناهموار و دشوار می‌شود. سرمایه اجتماعی با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا شده و بستر مناسبی برای بهره‌وری سرمایه انسانی، مالی و اقتصادی و راهی برای میل به موفقیت قلمداد می‌شود. کسانی که بتوانند سرمایه اجتماعی ایجاد کنند. راه کامیابی شغلی و سازمانی خود را هموار می‌سازند. با توجه به این مفهوم، سرمایه اجتماعی در برگیرنده مفاهیمی چون اتحاد، همکاری و همیاری میان اعضای یک گروه یا یک جامعه نظام مافمندی را شکل می‌دهد و آنها را به سوی دستیابی به هدف ارزشمند هدایت می‌نماید (دلیچ و همکاران ۲۰۱۷: ۱۷۹).

در این پژوهش سرمایه اجتماعی در سه سطح خرد، میانی و کلان مورد مطالعه قرار گرفت: الف) سطح خرد (روابط بین فردی): در این سطح سرمایه اجتماعی بر روابط فردی و شبکه‌های ارتباطی بین افراد و هنجارها و ارزشهای غیر رسمی حاکم بر آنها تأکید دارد. بر این اساس سرمایه اجتماعی موضوعاتی اعم از شدت و کیفیت روابط بین افراد و گروه‌ها، احساس اعتماد دو جانبه به هنجارها و ارزش‌های مشترک را شامل می‌شود و به عنوان حس تعلق و همبستگی پایه به هم پیوستگی اجتماعی است. برای سنجش سرمایه اجتماعی استان هرمزگان در سطح خرد، این متغیر در قالب هشت بعد و با ۸۱ متغیر مورد سنجش قرار گرفته است. در واقع جامعه مدنی هرمزگان و بخش خصوصی در این استان ضعیف بوده و نمی‌تواند در فرآیند اداره استان اثرگذار باشند. بنابراین بحران اندیشی و مطالبه‌گری عمومی باید به یک گفتمان استانی مشترک بین مسئولان و مردمان استان تبدیل بشود. مجموعه روندهایی که بحران‌های فعلی مربوط به توسعه نیافتگی و محرومیت استان به طور کل و عدم تعادل در توسعه یافتگی درون استانی را به دنبال داشته است، نیاز مطالعه و بررسی دقیق در این زمینه را نشان می‌دهد. توسعه اقتصادی به عنوان یکی از دل مشغولی‌ها برای تمام استان‌های کشور تبدیل شده است؛ ولیکن استان هرمزگان جزء معدود استانهای کشور است سیاسی کشور موقعیتی فوق استراتژیک دارد. بنابراین با توجه به اینکه از نظر محقق تعیین نوع ارتباط توسعه اقتصادی اجتماعی در استان با سرمایه اجتماعی کار جدیدی است لذا اهمیت و ضرورت انجام این تحقیق را به مراتب بیشتر و جدی‌تر نمایان می‌سازد.

مبانی نظری

مفهوم سرمایه اجتماعی اولین بار در سال ۱۹۲۰ به وسیله «هانی فن» که در آموزش و پرورش ایالت ویرجینیای امریکا کار می‌کرد به

کار گرفته شد. اما به کارگیری وسیع و گسترده آن در ادبیات علوم اجتماعی از دهه ۱۹۷۰ باب شد. از میان اندیشمندانی که این مفهوم را غنی و پر بار نموده و درباره آن نظریه پردازی کرده اند میتوان «رابرت پونتام» «جیمز کلمن»، فرانسیس فوکویاما» و «پیر بوردیو» را نام برد (بهزاد ۱۳۸۱: ۴۴).

پیر بوردیو: از نظر پیر بوردیو، سرمایه اجتماعی حاصل جمع منابع بالقوه و بالفعلی است که نتیجه مالکیت شبکه با دوامی از روابط کمابیش نهادینه شده آشنایی و شناخت متقابل بین افراد - یا به بیان دیگر هر یک از اعضا خود را از پشتیبانی سرمایه جمعی برخوردار میکند و آنان را مستحق اعتبار می‌سازد. البته سرمایه اجتماعی مستلزم شرایطی به مراتب بیش از وجود صرف شبکه پیوندها می‌باشد. در واقع پیوندهای شبکه‌ای می‌بایست از نوع خاصی باشند یعنی مثبت و مبتنی بر اعتماد (بوردیو، ۱۳۸۴: ۱۴۷).

بوردیو سه نوع سرمایه را شناسایی نموده این اشکال سرمایه عبارت است از شکل اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی. سرمایه اقتصادی که بی‌درنگ و مستقیماً قابل تبدیل به پول است و ممکن است به شکل حقوق مالکیت در آید. سرمایه فرهنگی که با بعضی شروط قابلیت تبدیل به سرمایه اقتصادی را دارد و ممکن است به شکل مدارک تحصیلی در آید. سرمایه اجتماعی که به ارتباطات و مشارکت اعضای یک سازمان بر اساس تکالیف و تعهدات اجتماعی توجه دارد و در برخی شرایط به سرمایه اقتصادی قابل تبدیل است و چه بسا به شکل همان گونه که ملاحظه می‌شود، از دیدگاه بوردیو سرمایه اقتصادی شکل غالب سرمایه گذاری است و انواع دیگر سرمایه که شامل سرمایه فرهنگی و اجتماعی است. به عنوان ابزاری برای حصول سرمایه اقتصادی مفهوم پیدا دیدگاه بوردیو در زمینه سرمایه اجتماعی یک دیدگاه ابزاری صرف است. عبارتی دیگر اگر سرمایه اجتماعی نتواند موجب رشد سرمایه اقتصادی شود کاربردی نخواهد داشت.

جیمز کلمن: برخلاف بوردیو؛ کلمن از واژگان مختلفی برای سرمایه اجتماعی کمک گرفت. وی مفهوم سرمایه اجتماعی را از ابعاد مختلف بررسی کرد. کلمن برای تعریف سرمایه اجتماعی از نقش کارکرد آن کمک گرفت و تعریفی کارکردی از سرمایه اجتماعی ارائه می‌کند. بر این اساس سرمایه اجتماعی شیء واحد نیست بلکه انواع چیزهای گوناگونی است که دو ویژگی مشترک دارند شامل جنبه‌ای از یک ساخت اجتماعی هستند و کنشهای معین افرادی که در درون ساختار هستند تسهیل میکنند. سرمایه اجتماعی مانند شکلهای دیگر سرمایه مولد است و دستیابی به هدفهای معینی را که در نبودن آن دست یافتنی نخواهد بود امکان پذیر می‌سازد. سرمایه اجتماعی مانند سرمایه فیزیکی و انسانی کاملاً تعویض پذیر نیست اما نسبت به فعالیت‌های خصوصی تعویض پذیر است. شکل معینی از سرمایه اجتماعی در تسهیل کنشهای معینی ارزشمند است ممکن است برای کنشهای دیگر بی‌فایده یا حتی زیانمند باشد. سرمایه اجتماعی نه در افراد و نه در ابزار فیزیکی تولید قرار دارد (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۶۲).

کلمن با مطالعاتی که در حوزه آموزش و پرورش در مناطق حاشیه ای و اقلیت نشین آمریکا انجام داد توانست نشان دهد که سرمایه اجتماعی منحصر طبقات فرادست جامعه نیست بلکه طبقات فرودست نیز از شبکه‌های ارتباطی به عنوان منبعی در جهت کسب منافع ارزشمند بهره این سرمایه به طور ذاتی در ساختار کنش و روابط کنشگران وجود دارد. وی بیان می‌دارد همان طور که سرمایه فیزیکی در مواد را برای تسهیل تولید به صورت ابزاری مناسب آماده می‌کند، سرمایه انسانی هم با ایجاد تغییراتی در افراد به وجود می‌آید و آنها با کسب مهارت‌ها و قابلیت‌های مختلف در به کارگیری شیوه‌های تازه ایاز اندیشه و عمل توانا می‌شوند. سرمایه اجتماعی نیز حاصل تغییراتی است که در روابط میان اشخاص به وجود می‌آید؛ تغییراتی که به تسهیل کنش و دستیابی به اهداف مورد نظر منجر می‌شود. سرمایه اجتماعی از سایر اشکال سرمایه ناملموستر است زیرا در روابطی وجود دارد که بین اشخاص برقرار می‌شود (کلمن؛ ۱۳۷۷: ۵۴-۵۵). بنابر این سرمایه اجتماعی مفهومی است که در روابط بین افراد یافت می‌شود، و ساختار اجتماعی یک گروه را منبع ارزشمندی معرفی می‌کند که در اختیار اعضا قرار می‌گیرد. کلمن سرمایه اجتماعی را شامل «اعتماد، اطلاع رسانی و اقتدار و میزان تکالیف در گروه می‌داند» (شارع پور ۱۳۹۰: ۱۱۹).

بنابراین از نظر کلمن سرمایه اجتماعی شامل یک چهار چوب اجتماعی است که موجب تسهیل روابط میان افراد درون این چهار چوب می‌گردد

به این گونه‌ای که فقدان آن ممکن است در دستیابی به هدف معین هزینه‌ای بیشتری به افراد آن جامعه تحمیل کند. بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که تعاریف بوردیو و کلمن تا حدودی شبیه هم هستند هم بوردیو و هم کلمن قائل به مشارکت و عضویت فرد در گروه بودند و ماحصل آن را به عنوان سرمایه تلقی می‌نمودند مفهوم از واژه چسبندگی و کلمن از واژه ساختار اجتماعی کمک گرفتند برخلاف بوردیو که سرمایه اقتصادی را به عنوان هدف نهایی در نظر گرفت. کلمن سرمایه انسانی را به عنوان هدف نهایی مطرح و سرمایه اجتماعی را به عنوان ابزاری برای حصول به سرمایه انسانی به کار می‌برد. به عبارتی کلمن با استفاده از مفهوم سرمایه اجتماعی سعی در شناخت نقش هنجارها در داخل خانواده با شبکه‌های اجتماعی بود تا از این طریق بتواند موجب تقویت سرمایه‌های انسانی شود

جیمز کلمن جامعه شناس آمریکایی در کتاب بنیادهای نظریه اجتماعی را با رویکردی کارکردگرایانه مطرح می‌کند. سازمان اجتماعی را پدیدآورنده سرمایه اجتماعی تلقی میکند و اشکال مختلف آن را واحد دو ویژگی اساسی معرفی می‌کند:

الف) سرمایه اجتماعی جنبه‌ای از ساخت اجتماعی است. به این معنی که «کالای عمومی است و به همین دلیل کم تر از حد کفایت در آن سرمایه گذاری می‌شود» (کلمن؛ ۱۳۸۱: ۷۴). کالای عمومی اجتماعی دانستن سرمایه اجتماعی «بدان معنی است که این نوع سرمایه در رابطه با کنش‌های هدفمند در موقعیتی اساساً متفاوت با بیشتر اشکال دیگر سرمایه قرار دارد».

ب) کنش‌های افراد را در درون ساختار تسهیل می‌کند. به این معنی که «بر خلاف سایر اشکال سرمایه به طور ذاتی در ساختار روابط کنشگران و رابطه بین آنها حضور دارد. از این جهت سرمایه اجتماعی و می‌تواند تأثیری عظیم بر قابلیت عملکرد آنها و کیفیتی که برای زندگی تصور میکنند و برداشتی که از آن دارند، بگذارد» (همان مأخذ: ۸۶).

سرمایه اجتماعی از نظر کلمن مولد است و با وجود آن، دسترسی به اهداف سهل الوصول تر می‌شود (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۶۴). کلمن سرمایه اجتماعی را به عنوان راهی برای همبستگی نظریه اجتماعی با نظریه اقتصادی معرفی می‌کند و استدلال می‌کند که سرمایه اجتماعی و سرمایه انسانی عموماً مکمل یکدیگرند. این تعریفی است که بانک جهانی نیز با آن موافقت دارد (فیلد ۱۳۸۶: ۲۰۲). به رأی او ویژگی و اثر مهم سرمایه اجتماعی، را می‌توان در ایجاد سرمایه انسانی در نسل بعد ملاحظه کرد. «سرمایه اجتماعی هم در خانواده و هم در اجتماع، نقش مهمی را در ایجاد سرمایه انسانی در نسل در حال ظهور ایفا می‌کند» (کلمن؛ ۱۳۸۴: ۷۱).

فرانسیس فوکویاما: فوکویاما سرمایه اجتماعی را مجموعه‌ای از هنجارهای موجود در سیستم‌های اجتماعی می‌داند که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن جامعه گردیده و موجب پایین آمدن هزینه‌های تبادلات و ارتباطات می‌گردد (فوکویاما، ۱۹۹۹). فوکویاما سرمایه اجتماعی را به عنوان یک پدیده جامعه شناختی مورد توجه قرار می‌دهد به نظر او سرمایه اجتماعی با شعاع اعتماد ارتباط تنگاتنگی دارد هرچه قدر شعاع اعتماد در یک گروه اجتماعی گسترده تر باشد، سرمایه اجتماعی نیز زیاد خواهد بود و به تبعیت از آن میزان همکاری و اعتماد متقابل اعضای گروه نیز افزایش خواهد یافت (همان).

آنچه از تعاریف متعدد سرمایه اجتماعی بر می‌آید این است که این مفهوم در بردارنده مفاهیمی همچون اعتماد، همکاری و روابط متقابل بین اعضای یک گروه بوده به نحوی که گروه به سمت دستیابی به هدفی که بر مبنای ارزش‌ها و معیارهای رایج در جامعه مثبت تلقی شود. هدایت میکند لذا آنچه از این تعریف استنباط می‌شود این است که هر چند ممکن است سرمایه اجتماعی به دلیل تقویت نیروهای جاذبه بین اعضای یک گروه و نیروهای دافعه بین گروه‌های متفاوت لزوماً عامل مثبتی در یک جامعه به شمار نیاید ولی قطعاً برای پیشبرد و سهولت در عملکرد اقتصادی، اجتماعی آن‌ها جامعه یک عامل ضروری به شمار می‌رود. بنابراین میزان سرمایه اجتماعی در یک جامعه می‌تواند نشان دهنده شکاف موجود بین آن جامعه با یک جامعه برخوردار از یک نظام دموکراسی با حداکثر کارایی در نظام اقتصادی اجتماعی باشد.

آنتونی گیدنز: آنتونی گیدنز سرمایه اجتماعی به معنای شبکه روابط تعهد و اعتماد اجتماعی را در جوامع سنتی محدود و درون گروهی و در جوامع مدرن، وسیع و تعمیم یافته میدانند. گیدنز در یکی از با رابطه رابطه ناب از نوعی سرمایه اجتماعی جدید با عنوان « دگرذیسی صمیمیت آثارش با عنوان به خاطر رابطه، یاد می‌کند که در آن افراد، عاری از هر نوع وابستگی اقتصادی، سیاسی، ایدئولوژیک و ...، صرفاً به خاطر مودالات دوستی عشق متقابل با هم بودن به تشکیل خانوادگی اقدام میکنند که در آن همفکری همدلی، همکاری و اعتماد و احترام و بهره مندی و احساس لذت متقابل، جای هرگونه نابرابری اجتماعی و تبعیض جنسیتی را می‌گیرد از نظر آنتونی گیدنز، جوامع امروزی برای پیشرفت نیازمند مفهوم اعتماد هستند. مفهوم اعتماد تنها به معنای اعتماد به یک شخص خاص نیست بلکه شامل سازمان‌ها و نهادهای بزرگ‌تر از جمله نظام‌های تخصصی می‌گردد (گیدنز؛ ۱۳۸۲).

کلاس اوفه: یکی دیگر از نظریه پردازان سرمایه اجتماعی که اعتماد استوار نموده است، کلاس اوفه می‌باشد. به نظر اوفه اعتماد اجتماعی با فرض کلی رفت و پرهیز از دشمنی از جانب طرفین رابطه متقابل میتواند از جنبه‌های مختلف بررسی شود. نخستین حوزه اعتماد شهروندان به هم‌شهریان خود با مقوله فرعی "دنیای دیگران" است. حوزه دوم اعتماد، اعتماد به نخبگان سیاسی یا نخبگان سایر بخش‌ها می‌باشد؛ و حوزه سوم به اعتماد به نخبگان سایر بخش‌ها اشاره دارد. همچنین چهارمین حوزه اعتماد اجتماعی مربوط به سطح بالا یا سطوح پایین جامعه آن نخبگان درباره گرایش‌های رفتاری عناصر بخش‌های مختلف یا کل توده‌ها به باورهای دست می‌یابند (اوفه؛ ۱۳۸۴: ۲۰۵).

اوفه پس از متمرکز شدن بر مفهوم اعتماد، تشریح حوزه‌های آن و ارزشهای مثبت و منفی اعتمادپذیری که برای کل جامعه، به عنوان یکی از اجزای تشکیل دهنده‌ی سرمایه اجتماعی بسیار مناسب هستند و از نظر ویژگی‌ها باید سه معیار داشته باشند کسب دلخواهی آنها امکان پذیر نباشد، صرف نظر کردن از آنها به سادگی امکان پذیر نباشد. با شاخص‌هایی ارتباط داشته باشند که از داخل و بیرون گروه به راحتی قابل تشخیص باشند. در نتیجه گروهی که دارای این شاخص‌هاست از حد بالایی از سرمایه اجتماعی سود می‌برد (قاسمی و همکاران؛ ۱۳۹۲: ۱۱).

کلاس اوفه بحث‌های متعددی را پیرامون اعتماد اجتماعی و راهکارهای آن در کل جامعه ارائه میدهد و به همین دلیل پرداختن به مفهوم اعتماد او را در حیطه نظریه سرمایه اجتماعی قرار می‌دهند. ولیکن اوفه کمتر به مفهوم سرمایه می‌پردازد؛ بلکه بیشتر تحقیقات خود را بر متمرکز نموده است. لذا همین حد به تشریح دیدگاه اوفه. بسنده میکنیم (مقری الیله سر؛ ۱۳۹۰: ۴۷).

رابرت پاتنام: رابرت پاتنام دانشمند علوم سیاسی مفهوم سرمایه اجتماعی را وارد مطالعات سیاسی نمود. ریشه‌های کار او را میتوان در اندیشه‌های دو توکویل جستجو کرد. وی از طریق مطالعه موردی جامعه آمریکا رابطه سرمایه اجتماعی و خصلت دمکراتیک رژیم سیاسی را مورد بررسی قرار داد. در مطالعه دیگری که در کشور ایتالیا توسط پاتنام انجام شد. رابطه و اثر سرمایه اجتماعی بر سطح توسعه اقتصادی در نواحی مختلف این کشور بررسی شد (کازمی پور، ۱۳۸۳: ۲۰-۲۱). در زمینه بررسی ارتباط بین سرمایه اجتماعی، جامعه مدنی، دمکراسی تفاوت در سطح توسعه سیاسی و پیشرفت اقتصادی مناطق شمالی و جنوبی ایتالیا به زعم پاتنام، ریشه در مدنیت این دو منطقه دارد. به بیان او سرمایه اجتماعی موجود در هنجارها و شبکه‌های مشارکت مدنی ظاهراً زمینه توسعه اقتصادی و حکومت‌های کارآمد را مهیا می‌سازند (پاتنام، ۱۳۸۴: ۹۸).

از نظر پاتنام سرمایه اجتماعی آن دستی از ویژگی‌های زندگی اجتماعی شبکه‌ها، هنجارها قادر می‌سازد تا به شیوه‌های موثرتر نمایند. به بیان دقیق‌تر سرمایه اجتماعی از طریق افزایش هزینه‌های بالقوه جدا شدن، تقویت هنجارهای مستحکم بده بستان، تسهیل جریان اطلاعات از جمله اطلاعات مربوط به شهرت کنشگران و تجسم موفقیت‌های گذشته سعی دارد به تحقق کنش جمعی کمک کند (جان فیلد؛ ۱۳۸۵: ۵۵).

پاتنام بین دو شکل اولیه سرمایه اجتماعی تمایز قائل می‌شود که عبارت است از: سرمایه اجتماعی ارتباط دهنده یا جامع و سرمایه اجتماعی درون گروهی (یا انحصاری). سرمایه اجتماعی ارتباط دهنده افراد متعلق به تقسیمات اجتماعی متنوع را گرد هم می‌آورد و سرمایه اجتماعی درون گروهی هویت‌های انحصاری را تقویت کرده و باعث حفظ همگنی می‌شود (همان، ۵۶). سرمایه اجتماعی با تعریف پاتنام «شبهه‌ها، هنجارها و اعتمادی است که مشارکت کنندگان را قادر می‌سازد تا به طور مؤثرتری با همدیگر کنش داشته باشند اهداف مشترکشان را پیگیری نمایند» (پاتنام، ۱۳۸۰: ۵۶). بنابر این تعریف، سرمایه اجتماعی شامل اجزای ذیل است:

۱. شبکه‌های مشارکت مدنی: این شبکه‌ها به دلیل کارکردهای متنوع خود واجد چنین تأثیرات سودمندی هستند

الف) هزینه‌های بالقوه عهدشکنی را در هر معامله‌ای افزایش می‌دهند

ب) هنجارهای قوی معامله متقابل را تقویت می‌کنند.

ج) ارتباطات را تسهیل و جریان اطلاعات را در مورد قابل اعتماد بودن افراد بهبود می‌بخشد.

د) این شبکه‌ها، تجسم موفقیت گذشتگان در همکاری متقابل هستند.

شبکه‌های مشارکت مدنی به صورت افقی سازمان دهی شده اند شبکه‌های عمودی، جریان اطلاعات در آنها بیشتر مورد اعتماد است. در حالی که در شبکه‌های عمودی، بخشی از مجازات‌ها، کمتر برای مقامات عالی رتبه وضع می‌شود و در صورت وضع نیز کمتر اجرا می‌شوند. علاوه بر این که «پژوهش‌های توسعه روستایی نشان داده انجمن‌های مردمی محلی، برای رشد اقتصادی به اندازه سرمایه گذاری فیزیکی تکنولوژیکی یا دستیابی دارد» (پاتنام، ۱۳۸۴: ۱۰۰).

۲. هنجارهای معامله متقابل: این هنجارها از مولدترین اجزای سرمایه اجتماعی هستند. هنجارها از طریق سرمشق شدن و اجتماعی

شدن (از جمله آموزش مدنی و از طریق مجازات‌ها) در افراد جامعه رواج یافته و درونی می‌شوند (پاتنام، ۱۳۸۰: ۲۹۳). هنجارها از طریق کنترل غیر رسمی بر سرمایه اجتماعی تأثیر می‌گذارند.

۳. اعتماد: این مفهوم در تعریف سرمایه اجتماعی نقش مرکزی دارد. از دیدگاه پاتنام « اعتماد منبع با ارزشی از سرمایه محسوب

می‌شود که اگر در حکومتی به میزان زیاد وجود داشته باشد به همان اندازه رشد سیاسی و توسعه اجتماعی بیشتر خواهد بود (الوانی و سید نقوی ۱۳۸۱: ۶).

هر چند این سه جزء ساختار اصلی سرمایه اجتماعی را تشکیل می‌دهند ولی مجزا از یکدیگر نیستند و متقابلاً در فرآیندهای

اجتماعی یکدیگر را تقویت می‌کنند (پاتنام، ۱۳۸۰: ۳۰۹).

بنابراین ویژگی‌های معرف جامعه‌ی مدنی، نظیر همکاری، اعتماد، معامله متقابل، مشارکت مدنی و رفاه اجتماعی را در یک

سیکل دور بازتولید قرار می‌گیرند.

برعکس، عدم وجود این ویژگی‌ها در جامعه غیر مدنی نیز خصلتی خود تقویت کننده دارد و خصلت‌های متضاد آن را بازتولید

میکند. اعتماد تسهیل کننده کنش‌های متقابل و همکاری است که این وضعیت به نوبه خود متقابلاً سطح اعتماد بین افراد را ارتقا

می‌بخشد. به همین جهت از دیدگاه وی، سرمایه اجتماعی چیزی بیش از جمع جبری عناصر تشکیل دهنده آن است (تاجبخش

۱۳۸۴: ۱۳). به همین جهت، فرصت‌های زندگی نسل امروز علاوه بر منابع اجتماعی والدینشان، منابع اجتماعی خویشاوندان و گروه

قومی والدینشان نیز هست. از آن جا که منابع اجتماعی در اختیار والدینشان برآمده از توزیع نابرابر منابع است، موجب می‌شود که

نابرابری‌های اجتماعی در سرمایه اجتماعی تجسم یابد و بازتولید شود (پاتنام؛ ۱۳۸۴: ۱۱۱).

پیشینه پژوهش

آشینه محمد، فتحی، سروش، شیری، طهمورث و هدایت الله نیکخواه (۱۴۰۰) در تبیین جامعه شناختی تأثیر سرمایه اجتماعی بر

توسعه اقتصادی استان هرمزگان نشان دادند: بیشترین میزان توسعه یافتگی اقتصادی را بندرلنگه و کمترین میزان توسعه یافتگی مربوط به ابوموسی و میناب می‌باشد. علاوه بر آن، با استناد به آمارهای استنباطی می‌توان گفت بین سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی رابطه معکوس وجود دارد؛ که این رابطه معکوس ناشی از پیوندهای قوی در بین شهرستان‌های مورد مطالعه می‌باشد؛ و براساس نظریه پیوندهای ضعیف، پیوندهای درون گروهی منجر به عدم توسعه یافتگی می‌شود.

آشینه محمد، فتحی، سروش، شیر، طهمورث و هدایت الله نیکخواه (۱۳۹۹) در بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه اجتماعی (مطالعه موردی استان هرمزگان) نشان دادند میانگین به دست آمده از آمارهای توصیفی نشان می‌دهد که میانگین سرمایه اجتماعی (۲/۷۴) و توسعه اجتماعی (25/375) به ترتیب در سطح متوسط و پایین قرار دارد. همچنین طبق یافته‌ها، توسعه اجتماعی در پارسیان در سطح بالایی قرار داشت و کمترین میزان توسعه اجتماعی مربوط به شهرستان سیریک بود. نتایج آزمون استنباطی نشان داد که رابطه‌ای معکوس بین دو متغیر سرمایه اجتماعی و توسعه اجتماعی وجود دارد؛ این امر ناشی از وجود پیوندهای قوی درون گروهی بین شهروندان هرمزگانی است. براساس نظریه گرانووتر، پیوندهای قوی درون گروهی سبب محدود شدن روابط و در نتیجه، عدم توسعه یافتگی اجتماعی می‌شود.

یوسفی و همکاران (۱۳۹۹) پژوهشی با عنوان "عوامل مؤثر بر سرمایه- اجتماعی جوانان" به این نتیجه دست یافتند که سرمایه اجتماعی در بین جوانان در سطح پایینی قرار دارد. همچنین نتایج بیانگر تأثیر عوامل اقتصادی- اجتماعی، روانشناختی فردی، سبک زندگی، ساختارهای اجتماعی و شیوه حکمرانی بر میزان سرمایه اجتماعی می‌باشد.

صیدایی و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه‌ای تحت عنوان "ارزیابی سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن" سرمایه اجتماعی در بین شهروندان میانکوه در حد متوسط می‌باشد. همچنین نتایج نشان داد که تحصیلات بیشترین تأثیر را بر سرمایه اجتماعی گذاشته است. شریفی نیا و همکاران (۱۳۹۹) در تحقیقی با عنوان "ارزیابی سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی" در شهرستان بابل به این نتیجه رسیدند که وضعیت سرمایه اجتماعی که شامل انسجام، اعتماد، مشارکت و در حد پایینی قرار دارد. همچنین رابطه معکوس بین سرمایه اجتماعی و جمعیت برقرار است؛ بدین معنا جمعیت، کمتر سرمایه اجتماعی بالاتری دارند.

علاوه بر آن، خوش فر و میرزاخانی (۱۳۹۵)، در پژوهشی با موضوع بررسی بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی با سطح توسعه یافتگی، نشان دادند؛ رابطه‌ی بین دو متغیر سرمایه اجتماعی کلان و سطح توسعه یافتگی به لحاظ آماری معنادار نبوده است. لکن جهت رابطه گویای رابطه‌ی معکوس بین این دو متغیر می‌باشد؛ به طوری که هر چه از مناطق کمتر توسعه یافته به سوی مناطق بیشتر توسعه یافته می‌رویم، میزان سرمایه‌ی اجتماعی کاهش می‌یابد.

دلچ و همکاران^۱ (۲۰۱۷) در تحقیقی با هدف شناسایی و تحلیل وضعیت در زمینه گروه‌ها و شبکه‌ها، اعتماد انسجام، کنش جمعی و هم‌کاری همبستگی اجتماعی و توانمندسازی و اقدام سیاسی، به عنوان ابعاد کلیدی سرمایه اجتماعی و اهمیت آن در توسعه اجتماعی - اقتصادی که در شهریوستی هرزگوین با روش تحلیل ثانویه انجام دادند؛ دریافتند که وضعیت نسبتاً رضایت بخش در حوزه ابعاد مشاهده شده اجتماعی در بوسنی هرزگوین وجود دارد، که بر توسعه اقتصادی اثرگذار می‌باشد. بنابراین سازندگان سیاست‌های اقتصادی اجتماعی باید تلاش بیشتری در زمینه توسعه سرمایه اجتماعی داشته باشند؛ که پتانسیل قابل توجهی در زمینه تحریکات توسعه اجتماعی اقتصادی دارد.

بوزداگ^۲ (۲۰۱۵) پژوهشی تحت عنوان "تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه اقتصادی و اجتماعی" به روش کیفی و بین ۱۸ خانوار ساکن در دهکده‌های اینسو و مولداووت انجام داد. باتوجه به شرایط یکسان از قبیل تحصیلات، هویت قومی و ویژگی‌های دموگرافیک؛ نتایج حاصل از مشاهده میدانی و مصاحبه بوزاک بیانگر این نکته بود که در دهکده‌ای که نرخ مشارکت، همکاری و

^۱ Delic et al

^۲ Bozdog

به طور کلی سرمایه اجتماعی در سطح بالایی قرار داشت، موقعیت آن دهکده نیز از لحاظ اجتماعی و اقتصادی نسبت به روستای دیگر، بهتر بود.

پرایتو و همکاران^۱ (۲۰۱۴) برای سنجش سطح سرمایه اجتماعی از پرسش‌هایی مانند احساس جامعه، توانمندسازی، رفتار همسایه و مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی استفاده می‌کنند. نتایج نشان می‌دهد حس مکان و حس اجتماعی و بعضی از ویژگی‌های جمعیت شناختی، امکان مشارکت اجتماع را در روابط عمومی و توسعه مبتنی بر اجتماع ممکن می‌سازد. به زعم آتاناسی و همکاران^۲ (۲۰۱۴)، اعتماد، مسیر اصلی تاثیر سرمایه اجتماعی بر رفتار سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی است به این خاطر که سطوح بالای سرمایه اجتماعی سبب می‌شود که بخش زیادی از ثروت مالی روستاییان در فعالیت‌های تولیدی و توسعه بخش کشاورزی و سایر بخش‌های تولیدی در مناطق روستایی به کار گرفته شود و سنجش کمتری به عنوان پول نقد باقی بماند.

روش شناسی

مطالعه تجربی پژوهش حاضر، پیمایشی از نوع توصیفی - تحلیلی از داده‌های فایل آمایش سرزمین استان هرمزگان که در سال ۱۳۹۶ گردآوری شده بود، استفاده گردید. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل ۱۳ شهرستان استان هرمزگان می‌باشد. استان هرمزگان طبق تقسیمات ارضی و کشوری به ۱۳ شهرستان به نام‌های بندر عباس، میناب بندرلنگه، بستک، رودان، جاسک، قشم، حاجی آباد، پارسیان، ابوموسی، بندر خمیر، بشاگرد و سیریک؛ ۳۸ شهر، ۳۸ بخش، ۲۲۶۵ آبادی دارای سکنه تقسیم شده است (فتاحی و همکاران، ۱۳۹۶). همچنین گردآوری داده‌ها بر اساس پرسشنامه سرمایه اجتماعی بدست آمده است.

یافته‌ها

در این بخش شاخص کل سرمایه اجتماعی امشکل از ابعاد سرمایه کلان خرد و میانی (استان هرمزگان و همچنین کل کشور برحسب متغیرهای جمعیتی نظیر سن و جنس و محل سکونت و...) و همچنین برخی ویژگی‌های اجتماعی از قبیل وضعیت تحصیلات فعالیت، تاهل و... ارائه می‌شود.

جدول ۱: یافته‌های توصیفی سرمایه اجتماعی استان هرمزگان

مقیاس‌ها	میانگین	انحراف معیار	واریانس	حداقل نمره	حداکثر نمره	تعداد
سرمایه اجتماعی	۲,۷۴	۰,۱۳	۰,۱۵	۲,۵	۲,۹	۱۳

با توجه به اطلاعات جدول فوق و همچنین مقدار میانگین به دست آمده می‌توان بدین نتیجه رسید که سرمایه اجتماعی در ۱۳ شهرستان استان هرمزگان در سطح متوسطی قرار دارد.

سرمایه اجتماعی کل بر حسب شهرستان برطبق جدول زیر میانگین سرمایه اجتماعی استان هرمزگان برابر با ۲,۷۴ می‌باشد که میانگین سرمایه اجتماعی کل کشور برابر با ۲,۷۹ می‌باشد و تقریباً سرمایه اجتماعی هرمزگان نزدیک به سرمایه اجتماعی کل کشور است. در بین شهرستان‌های استان هرمزگان شهرستان جاسک با میانگین ۲,۹۴ بالاترین سرمایه اجتماعی را داشته است و پس از آن شهرستان میناب با میانگین ۲,۹۰ در رتبه بعدی قرار دارد. کمترین سرمایه اجتماعی نیز متعلق به شهرستان رودان با میانگین ۲,۵۰ بوده است. همچنین شهرستان‌های پارسیان و سیریک به ترتیب با میانگین ۲,۶۴ و ۲,۶۶ جزو شهرستان‌های با سرمایه اجتماعی پایین در مقایسه با سایر شهرستانهای استان هرمزگان هستند.

^۱ Prayitno et al

^۲ Attanasi et al

جدول ۲: میانگین سرمایه اجتماعی کل به تفکیک شهرستان‌های استان هرمزگان

کشور	استان هرمزگان	سیریک	رودان	قشم	پارسیان	میناب	خمیر	جاسک	حاجی آباد	بستک	پشاکرد	بندرعباس	بندرلنگه	سرمایه اجتماعی
2.79	2.76	2.66	2.50	2.77	2.64	2.90	2.69	2.94	2.72	2.86	2.76	2.82	2.85	

** میانگین نمرات بین ۱ تا ۵ می‌باشد

سرمایه اجتماعی کل بر حسب محل سکونت

میانگین سرمایه اجتماعی در نقاط شهری استان هرمزگان برابر با اما در سطح کشور با توجه اینکه میانگین سرمایه اجتماعی در هر دو بخش روستایی و شهری بیشتر از میانگین استان هرمزگان بوده است، سرمایه اجتماعی روستاییان بیشتر و بالاتر از شهرنشینان کل کشور بوده است.

جدول ۳: میانگین سرمایه اجتماعی به تفکیک نقاط شهری و روستایی

کشور	استان هرمزگان	سرمایه اجتماعی
2.76	2.74	نقاط شهری
2.87	2.74	نقاط روستایی

سرمایه اجتماعی مردان در استان هرمزگان بیشتر از زنان این استان بوده است؛ ب طوری که میانگین برای مردان ۲,۷۸ و برای زنان ۲,۶۸ بوده است. در سطح کشور سرمایه اجتماعی زنان و مردان با هم برابر بوده و تقریباً بالاتر از وضعیت استان هرمزگان بوده است.

جدول ۴: میانگین سرمایه اجتماعی بر حسب جنسیت پاسخگویان

کشور	استان هرمزگان	سرمایه اجتماعی
2.79	2.78	مرد
2.79	2.68	زن

در جدول زیر سرمایه اجتماعی در بین گروه‌های سنی مختلف برای استان هرمزگان نشان داده شده است. میانگین گروه سنی کمتر از ۳۰ سال (۲,۶۷) پایین تر از دو گروه سنی دیگر است و افراد بالای ۵۵ سال در این استان دارای بالاترین میانگین سرمایه اجتماعی بوده اند؛ که در سطح کشوری نیز بیشترین میانگین متعلق به همین گروه سنی می‌باشد با این تفاوت که سرمایه اجتماعی افراد بالای ۵۵ سال در کل کشور بیشتر از استان هرمزگان بوده است. در مجموع سرمایه اجتماعی گروه‌های مختلف سنی کل کشور تاحدودی بالاتر از استان هرمزگان می‌باشد.

جدول ۵: میانگین سرمایه اجتماعی بر حسب سن پاسخگویان

کشور	استان هرمزگان	سرمایه اجتماعی
2.75	2.67	کمتر از ۳۰ سال
2.78	2.77	۳۰ تا ۵۴ سال
2.88	2.79	۵۵ سال به بالا

همانطور که در جدول زیر مشخص است، سرمایه اجتماعی افراد مجرد ساکن در استان هرمزگان تاحدودی بیشتر از افراد متأهل بوده برای کل کشور این قضیه برعکس می‌باشد. در استان هرمزگان میانگین اجتماعی افراد مجرد ۲,۷۶ افراد متأهل ۲,۷۴، افراد مطلقه ۲,۶۴، افراد همسر فوت کرده ۲,۸۶ و افراد جدا شده بدون طلاق ۲,۷۱ بوده است که بیشترین سرمایه اجتماعی در این استان

تحلیل سرمایه اجتماعی بر پایه متغیرهای جمعیت شناختی در استان هرمزگان / ۱۰۵

متعلق به افراد همسر فوت کرده و کمترین متعلق به افراد مطلقه می‌باشد. برای کل کشور میانگین سرمایه اجتماعی همانند استان هرمزگان بیشترین سرمایه در بین افراد همسر فوت کرده با میانگین ۲,۹۱ و کمترین در بین افراد مطلقه با میانگین ۲,۷۱ مشاهده شده است.

جدول ۶: میانگین سرمایه اجتماعی بر حسب وضعیت تأمل پاسخگویان

کشور	استان هرمزگان	سرمایه اجتماعی
2.73	2.76	مجرد
2.80	2.74	متاهل
2.71	2.64	مطلقه
2.91	2.86	همسر فوت کرده
2.78	2.71	جدا شده بدون طلاق

اطلاعات جدول زیر نشان می‌دهد که میانگین سرمایه اجتماعی افراد شیعه ساکن در استان هرمزگان ۲,۷۴ و افراد سنی ۲,۷۳ بوده است که تقریباً دارای سرمایه یکسانی هستند و میانگین کشوری آن بدین صورت است که افراد شیعه مذهب دارای میانگین ۲,۷۹ و افراد دارای مذهب تسنن میانگین ۲,۷۶ را داشته‌اند. افراد وابسته به اقلیت‌های دینی در استان هرمزگان همانند کل کشور دارای سرمایه اجتماعی با میانگین ۲,۷۰ بوده‌اند.

جدول ۷: میانگین سرمایه اجتماعی بر حسب مذهب پاسخگویان

کشور	استان هرمزگان	سرمایه اجتماعی
2.79	2.74	شیعه
2.76	2.73	سنی
۲,۷۰	۲,۷۰	اقلیت‌های دینی

در جدول زیر سرمایه اجتماعی افراد بر اساس میزان تحصیلات نشان است. در استان هرمزگان بالاترین سرمایه متعلق به افراد با تحصیلات ابتدایی با میانگین ۲,۹۲ بوده است که در کل کشور این میزان با همین میانگین ۲,۹۲ متعلق به افراد بی سواد بوده است. افراد دیپلمه در استان هرمزگان دارای پایین‌ترین سرمایه اجتماعی با میانگین ۲,۶۹ بوده‌اند. همچنین افراد دارای تحصیلات فوق لیسانس و دکترا با میانگین ۲,۷۲ در کل کشور پایین‌ترین سرمایه اجتماعی را کسب کرده‌اند.

جدول ۸: میانگین سرمایه اجتماعی بر حسب وضعیت تحصیلی پاسخگویان

کشور	استان هرمزگان	سرمایه اجتماعی
2.92	2.70	بی سواد
2.86	2.92	ابتدایی
2.81	2.79	متوسطه
۲,۷۵	2.69	دیپلم
2.73	2.71	فوق دیپلم و لیسانس
2.72	2.75	فوق لیسانس و دکترا
2.79	2.63	حوزوی

آنچه از جدول زیر مشخص است این است که سرمایه اجتماعی استان هرمزگان برای افراد شاغل ۲,۷۴- افراد بیکار افراد و خانه دار ۲,۶۷- افراد محصل و دانشجو و یا طلبه ۲,۷۶ و افراد بازنشسته ۲,۷۸ بوده است که افراد بازنشسته و یا مستمری بگیر دارای همچنین در سطح کشوری نیز افراد بازنشسته و مستمری بگیر با میانگین ۲,۸۳ بالاترین سرمایه اجتماعی را داشته‌اند. افراد بیکار با

میانگین ۲,۷۳ پایین ترین سرمایه اجتماعی را در بین دسته بندی مختلف افراد بر اساس شغل و وضعیت فعالیت به خود اختصاص داده اند.

جدول ۹: میانگین سرمایه اجتماعی بر حسب وضعیت فعالیت پاسخگویان

کشور	استان هرمزگان	سرمایه اجتماعی
2.78	2.74	شاغل
2.73	2.63	بیکار
2.82	2.67	خانه دار
2.75	2.76	محصّل / دانشجو
۲,۸۳	۲,۷۸	بازنشسته
۲,۹۱	۲,۶۱	سایر

متغیرهای جمعیتی

بررسی رابطه بین متغیرهای جمعیتی و سرمایه اجتماعی نشان می‌دهد که رابطه خطی قوی و حتی متوسطی بین این متغیرها برقرار نیست. رابطه بین درصد شهری و سرمایه اجتماعی کلان بیشتر مقدار منفی و بین سرمایه اجتماعی میانی و بعد خانوار بیشترین مقدار رابطه مثبت وجود دارد.

جدول ۱۰: نتایج آزمون پیرسون بر حسب متغیرهای جمعیتی

همبستگی پیرسون	سرمایه اجتماع	سرمایه اجتماعی میانی	سرمایه اجتماعی کلان	سرمایه کل
جمعیت سرشماری ۹۵	ضریب همبستگی	0.176	0.052	.209
	سطح معناداری	0.565	0.865	.494
	تعداد	13	13	13
تراکم جمعیت	ضریب همبستگی	0.011	-0.237	-0.055
	سطح معناداری	0.972	0.436	.859
	تعداد	13	13	13
بعد خانوار	ضریب همبستگی	-0.055	0.501	0.363
	سطح معناداری	0.585	0.081	0.223
	تعداد	13	13	13
درصد شهری	ضریب همبستگی	0.099	-0.316	-0.432
	سطح معناداری	0.748	0.292	0.141
	تعداد	13	13	13
نرخ باسوادی	ضریب همبستگی	.047	-.187	-.148
	سطح معناداری	.879	.541	.629
	تعداد	13	13	13

بررسی روابط غیر خطی هم نشان می‌دهد اگر چه با افزایش تراکم جمعیت سرمایه اجتماعی خرد کاهش می‌یابد اما در ادامه با افزایش آن همین سرمایه افزایش می‌یابد البته این رابطه قوی بین این متغیر برقرار نیست. رابطه سرمایه اجتماعی میانی و کلان با درصد شهر نشینی نیز همین گونه است. نرخ باسوادی یکی از متغیرهای تاثیرگذار در بررسی روابط بین متغیرها نشان می‌دهد که قوی‌ترین رابطه مثبت بین نرخ باسوادی و سرمایه اجتماعی خرد و قوی‌ترین رابطه معکوس بین نرخ باسوادی و سرمایه اجتماعی کلان است.

نتیجه گیری

یافته‌ها نشان داده است که تقریباً سرمایه اجتماعی هرمزگان نزدیک به سرمایه اجتماعی کل کشور است. در بین شهرستان‌های استان هرمزگان، شهرستان جاسک با میانگین (۲,۹۴) بالاترین سرمایه اجتماعی را داشته است و پس از آن شهرستان میناب با میانگین (۲,۹۰) در رتبه بعدی قرار دارد. همچنین کمترین سرمایه اجتماعی نیز متعلق به شهرستان رودان با میانگین (۲,۵۰) بوده است. به طور دقیق تر و بر حسب ویژگی‌های فردی می‌توان گفت سرمایه اجتماعی در بین مردان با میانگین (۲,۷۸)، افراد بالای ۵۵ سال (۲,۷۹)، افراد شیعه مذهب (۲,۷۸) و بازنشسته‌ها (۲,۷۸) بیش از سایرین می‌باشد که آمارها به طور تقریبی نزدیک به میزان سرمایه اجتماعی در سراسر کشور می‌باشد.

مردان اغلب به دلیل ارتباط با محیط بیرون و به تبع فعالیت‌های اجتماعی بیشتر و قرار گرفتن در موقعیت‌های اجتماعی و شغلی بهتر نسبت به زنان، همواره با طیف وسیع تری از افراد در ارتباط قرار می‌گیرند و فرصت برقراری ارتباط و گسترش پیوندهای اجتماعی، برای مردان به مراتب بیشتر است که این مساله هم به لحاظ تعداد افرادی که می‌توانند با آن‌ها در ارتباط باشند و هم به لحاظ نوع افراد (اندازه و ترکیب شبکه) امتیاز مهمی برای مردان محسوب می‌گردد. سیاست‌گذاری در جهت افزایش سرمایه اجتماعی می‌تواند در بالا بردن میزان به امید به زندگی را افزایش می‌دهد. با توجه به تحقیق تقویت عوامل اجتماعی در بین افراد جامعه گام موثری برای افزایش امید به آینده و زندگی خواهد بود. نتایج نشان می‌دهد که سرمایه اجتماعی بر متغیرهای جمعیتی همبستگی مثبت و معنی دار می‌باشد. عزیززاده اقدام (۱۳۹۱) نشان داد که عوامل سرمایه اجتماعی با امید به زندگی رابطه معنا دار و مستقیمی دارد یعنی افزایش عوامل سرمایه اجتماعی زمینه را برای امیدوار شدن افراد نسبت به آینده افزایش می‌دهد.

منابع

- بهزاد، داود (۱۳۸۱) «سرمایه اجتماعی بستری برای ارتقای سلامت». فصلنامه رفاه اجتماعی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، سال دوم، شماره ۶.
- پاتنام، رابرت (۱۳۸۰). دموکراسی و سنت‌های مدنی، ترجمه محمد تقی دلفروز، تهران، انتشارات وزارت کشور.
- خوش فر؛ غلامرضا؛ میرزاخانی، شهربانو (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین شاخص‌های سرمایه اجتماعی با توسعه یافتگی (مورد مطالعه: شهرستان‌های استان گلستان در سال‌های ۱۳۹۰-۱۳۸۵)، دوفصلنامه مشارکت و توسعه اجتماعی، دوره دوم، شماره ۳، پاییز و زمستان ۱۳۹۵، صص ۱-۲۵.
- شارع پور، محمود (۱۳۹۰)، سنجش نابرابری در سرمایه اجتماعی با استفاده از تکنیک‌های ژنراتور، تحلیل اجتماعی نظم اجتماعی: نظم و نابرابری، شماره ۶۰، بهار و تابستان، صص ۱۱۱-۱۲۹.
- شریفی نیا، زهرا (۱۳۹۸)، ارزیابی سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های روستایی (مورد مطالعه: دهستان گنج افروز شهرستان بابل)، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال یازدهم، شماره ۲، صدر ۳۲۶-۳۱۳.
- صادق پور، رسول (۱۳۹۲). بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی در پیشرفت، توسعه اقتصادی و اجتماعی در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته توسعه اقتصادی و برنامه ریزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یزد.
- صیدایی اسکندر؛ نظری سرمازه حمید؛ احمدوند، معصومه (۱۳۹۹)، تحلیل وضعیت سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بخش میانکوه شهرستان اردل با استفاده از رویکرد مدل سازی معادلات ساختاری، فصلنامه علمی برنامه ریزی فضایی، سال دهم، شماره ۴، صص ۱۳۱-۱۱۳.

- آشینه محمد، فتحی، سروش، شیری، طهمورث و هدایت الله نیکخواه (۱۳۹۹) بررسی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه اجتماعی (مطالعه موردی استان هرمزگان) مجله: پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی « بهار و تابستان ۱۳۹۹ - شماره ۲۱ (صفحه - از ۲۶۷ تا ۲۹۴).
- آشینه محمد، فتحی، سروش، شیری، طهمورث و هدایت الله نیکخواه (۱۴۰۰)، تبیین جامعه شناختی تأثیر سرمایه اجتماعی بر توسعه اقتصادی استان هرمزگان، فصلنامه مطالعات توسعه اجتماعی ایران دوره و شماره: دوره ۱۳، شماره ۵۱ - شماره پیاپی ۴۸، شهریور ۱۴۰۰ صفحه ۱۰۷-۱۲۱.
- عزمی آئیز؛ دادورخانی، فضیله؛ ملکان، احمد؛ احمدی، راشد (۱۳۹۲)، مطالعه تطبیقی سرمایه اجتماعی بر ارتقای توسعه روستایی (مورد مطالعه: دهستان گودین، شهرستان کنگاور)، مجله برنامه ریزی فضایی، سال سوم، شماره ۳ (پیاپی ۱۰)، صص ۱۴۴-۱۲۵.
- فیلد، جان (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی، مترجم: جلال متقی، تهران، انتشارات موسسه تحقیقات اجتماعی.
- قاسمی، وحید؛ فانقی، سحر؛ امیر آرمین (۱۳۹۲)، سنجش سرمایه اجتماعی و سطح بندی آن در طبقات مختلف مناطق ۱۴ گانه شهر اصفهان در سال ۹۱ - ۱۳۹۰، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال پنجم، سال ۳، صص ۳۰-۸.
- کاظمی، سعید؛ ملکان، عمران (۱۳۹۵)، سرمایه اجتماعی و نقش آن در سازمان، دومین همایش ملی پژوهش های مدیریت و علوم انسانی در ایران، صص ۱۶-۱.
- کلمن، جیمز (۱۳۷۷)، بنیادهای نظریه اجتماعی، مترجم: منوچهری، نشر نویسندگان.
- کلمن، جیمز (۱۳۸۱) بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۲)، جامعه شناسی، مترجم: منوچهر صبوری، چاپ دهم، تهران: نشرنی
- مهرگان، نادر؛ دلیری، حسن (۱۳۹۴)، بررسی ارتباط میان سرمایه اجتماعی و توسعه انسانی در استان های ایران، فصلنامه پژوهش های رشد و توسعه پایدار شماره ۲، صص ۱۳۶-۱۱۷
- الوانی، سیدمهدی، سیدنقوی، میر علی (۱۳۸۱)، سرمایه اجتماعی: مفاهیم و نظریه ها، فصلنامه مطالعات مدیریت، شماره ۳۳ و ۳۴، صص ۹-۲۶.
- ولکاک، مایکل و دیپاناریان (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی و تبعات آن برای نظریه توسعه، پژوهش و سیاستگذاری، سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، ترجمه افشین خاکباز، تهران، نشر شیرازه.
- یوسفی، نازیلا؛ اسماعیلی، سجاد؛ تبریزی، نرگس؛ بابایی، فاطمه (۱۳۹۹)، عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی جوانان در ایران: مرور و ساختارمند نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت فرهنگستان علوم پزشکی، سال چهارم، شماره ۳، صص ۲۸۹-۲۹۹
- Attanasi, G., Casoria, F., and Centorrino, S (2014), Cultural investment, local development and instantaneous social capital: A case study of a gathering festival in the South of Italy. Environmental Economics and Natural Resources, 1 (6), 12- 25.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of capital. New York, Greenwood.
- Bozdag, Ilgi (2015), Effects of Social Capital in Social and Economic Development, Middle East Technical University, Regional Policy and Governance, PP: 1-16.
- Delic, Zlatan; Saric, Hariz; Osmanovic, Nedim (2017), Significance of Social in Socio- econome Development of Bosnia Herzgovina, International Business Research, 10(3):16, pp. 182-169.
- Fukuyama, Francis (2001)"Social capital, civil society and development", Third World Quarterly, Vol 22, No 1, pp7-20.
- Prayitno, G., Matsushima, K., Jeong, H., Kobayashi, K., (2014). Social capital and migration in rural area development, Procedia Environmental Sciences, Vol 20, Pp 543-552.

Analysis of social capital based on demographic variables in Hormozgan province

Mohammad Ashineh^{1*}

Researcher and member of the Faculty of Humanities, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Abstract: *The concept of social capital has the potential to direct behavior based on network, norm, value and social trust in the structure. Social capital is considered a desirable element for doing intra-group work, and its existence is necessary for social solidarity and achieving society's goals; The higher the amount of social capital, the lower the cost of society. The purpose of this research is to describe the amount of social capital in terms of demographic variables. The statistical population of this article includes 13 cities of Hormozgan province, and the data was collected from the land survey center and as a whole. The results showed that the social capital of citizens living in Hormozgan province is at an average level, they are all over the country. Also, social capital among men with an average of 2.74, people over 55 years of age 2.79, Shia religion 2.74, people with primary education level 2.92, retirees 2.78 more than others. These statistics are approximately close to the amount of social capital across the country. It shows that men often communicate with a wider range of people due to the connection with the outside environment and as a result of more social activities and being in better social and professional positions than women, and the opportunity to communicate and expand Social ties are much more for men.*

Keywords: *Social capital, demographic variables, Hormozgan.*

¹ Email: m.ashineh48@yahoo.com (Corresponding Author)